

ปัญหาศีลธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทย

The Problem of Saddhammapatirupa of Buddhism in Thai Society

จักรพันธ์ แสงทอง

Jakapan Sangthong

หลักสูตรนวัตกรรมการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

Innovation in Cultural Heritage Management, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University

E-mail : yaitotle@hotmail.com

บทคัดย่อ

ปัญหาศีลธรรมปฏิรูปหรือพระศีลธรรมปลอมเกิดขึ้นมานานมากแล้วในสังคมไทย แต่ปัจจุบันพบว่าปัญหาดังกล่าวทวีความรุนแรงจนเกิดความเสียหายต่อพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนมากขึ้น เนื่องจากมีการใช้พระศีลธรรมปลอมแสวงหาผลประโยชน์และทำให้เกิดความลุ่มหลงงมงายในหมู่ชาวพุทธ บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาปัญหาศีลธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทย 2. เพื่อศึกษาสาเหตุของปัญหาศีลธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่าหลักธรรมที่เป็นศีลธรรมปฏิรูปที่พบได้บ่อยครั้งได้แก่ เรื่องกรรม เรื่องนรก สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด และเรื่องการทำบุญ ในขณะที่สาเหตุของปัญหาศีลธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทย ได้แก่ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ และกระแสบริโภคนิยมและพุทธพาณิชย์ ตามลำดับ

คำสำคัญ : ศีลธรรมปฏิรูป สาเหตุของศีลธรรมปฏิรูป พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน

Abstract

The problem of Saddhammapatirupa has been occurring for a long time in Thai society. But now it is found that the problem has become more and more severe to the extent that it causes more damage to Buddhism and Buddhists. Due to the use of Saddhammapatirupa to exploit and cause obscurity among Buddhists. The research article aims at studying 1. to study the problem of Saddhammapatirupa in Thai society 2. to study cause of the problem of Saddhammapatirupa in Thai society. The results of the study found that Saddhammapatirupa that are frequently encountered such as karma, hell heaven and rebirth. donation. The other hand, the cause of the problem of Saddhammapatirupa in Thai society is superstition, consumerism and the trends of Buddhist commercialization.

Keywords : Saddhammapatirupa, The Cause of Saddhammapatirupa, Popular Buddhism

บทนำ

ปัญหาสัทธรรมปฏิรูปเกิดขึ้นมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล ปรากฏอยู่ในสัทธรรมปฏิรูปกสูตรที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 16 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 8 สังยุตตนิกาย นิทานวรรค กล่าวถึงเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน เมืองสาวัตถี ได้ตรัสตอบพระมหากัสสปะถึงพระสัทธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเลื่อนหายไปความว่า “ดูรกัสสปะ ข้อนั้นเป็นอย่างไรคือเมื่อหมู่สัตว์เลวลง พระสัทธรรมกำลังเลื่อนหายไป สิกขาบทจึงมีมากขึ้น ภิกษุที่ตั้งอยู่ในพระอรหัตผลจึงน้อยเข้า สัทธรรมปฏิรูปยังไม่เกิดขึ้นในโลกตราบใดตราบนั้นพระสัทธรรมก็ยังไม่เลื่อนหายไป และสัทธรรมปฏิรูปเกิดขึ้นในโลกเมื่อใด เมื่อนั้นพระสัทธรรมจึงเลื่อนหายไป ทองเทียมยังไม่เกิดขึ้นในโลก ตราบใดตราบนั้นทองคำธรรมชาติก็ยังไม่หายไป และเมื่อทองเทียมเกิดขึ้น ทองคำธรรมชาติจึงหายไปฉนั้นใด พระสัทธรรมก็ฉนั้น สัทธรรมปฏิรูปยังไม่เกิดขึ้นในโลกตราบใด ตราบนั้นพระสัทธรรมก็ยังไม่เลื่อนหายไป เมื่อสัทธรรมปฏิรูปเกิดขึ้นเมื่อใด เมื่อนั้นพระสัทธรรมจึงเลื่อนหายไป...” (กรมการศาสนา, 2525) ทั้งนี้สาเหตุของการเกิดของสัทธรรมปฏิรูปมาจากเหตุผล 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก เกิดจากโมฆบุรุษที่หมายถึง คนโง่เขลาหรือคนที่ไม่มีความรู้ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น คนพวกนี้เข้าไปอยู่ในที่ไหนยอมทำให้หมู่คณะนั้นเสื่อม ประการที่สอง เกิดจากพุทธบริษัท 4 ไม่เคารพยำเกรง 5 ประการด้วยกัน ได้แก่ 1. ไม่เคารพยำเกรงในพระศาสนา 2. ไม่เคารพยำเกรงในพระธรรม 3. ไม่เคารพยำเกรงในพระสงฆ์ 4. ไม่เคารพยำเกรงในสิกขา 5. ไม่เคารพยำเกรงในสมาธิ

ระยะเวลาผ่านมาถึงพุทธกาล ปัญหาสัทธรรมปฏิรูปมิได้ลดลงแต่กลับเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนาในสังคมไทย เนื่องจากพุทธศาสนาในสังคมไทยเป็นความเชื่อที่เกิดจากการผสมผสานความเชื่อเรื่อง พุทธ พราหมณ์ ผี เข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืนที่เรียกว่า “พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน” (Popular Buddhism) “พุทธศาสนาแบบนี้ได้พยายามประนีประนอมให้เข้ากับความเชื่อพื้นบ้านในเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีสาวเทวดา ผีบ้านผีเรือน หรือกับความเชื่อจากคติพราหมณ์ ในเรื่องขวัญพระภูมิเจ้าที่ การตูกฤษยาม และเทพเจ้าต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์ เช่น พระอินทร์ พระพรหม เป็นต้น ทั้งหมดนี้รวมอยู่ในความเชื่อและศาสนา ระบบเดียวกันภายใต้ชื่อที่เรียกว่า “พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน” (อมรา, 2530) ซึ่งเป็นระบบความเชื่อที่มีไสยศาสตร์เป็นพื้นฐาน เน้นพิธีกรรมความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติมากกว่าการใช้ปัญญาหรือเหตุผลพิจารณาให้เห็นความจริงแท้ของโลกและชีวิต ความเชื่อพุทธศาสนาแบบนี้เองที่ผู้เขียนเห็นว่าสอดคล้องกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ข้างต้นว่า “เมื่อสัทธรรมปฏิรูปเกิดขึ้น พระสัทธรรมแท้จึงเลื่อนหายไป”

อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนาในสังคมไทยไม่ได้มีแต่พุทธศาสนาแบบชาวบ้านแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังมีรวมถึงพุทธศาสนากระแสหลักที่เรียกว่า “พุทธศาสนาแบบคัมภีร์” (Intellectual Buddhism) อีกด้วยซึ่งหมายถึง พุทธศาสนาแบบจารีตที่ยึดการตีความ วินิจฉัยพระธรรมวินัยที่อ้างอิงตามคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีของพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลัก ส่งผลให้พุทธศาสนาแบบคัมภีร์มีสถานะเป็นพุทธศาสนากระแสหลักในสังคมไทย ดังนั้น กรอบคิดของในบทความชิ้นนี้จึงเป็นการวิพากษ์ความหมายของสัทธรรมปฏิรูป และสิ่งที่เรียกว่าสัทธรรมปฏิรูปในสังคมไทยของฝ่ายพุทธศาสนาแบบคัมภีร์ที่มีต่อสัทธรรมปฏิรูปที่มีการบิดเบือนพระธรรมวินัยในฝ่ายของพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ข้อสังเกตพบว่า แม้ฝ่ายแรกจะใช้พระธรรมวินัยในคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นกรอบและเกณฑ์ในการพิจารณาสัทธรรมปฏิรูปในฐานะที่เป็นสัทธรรมปลอมหรือสัทธรรมเทียมอย่างไร ในท้ายที่สุดแล้ว พุทธศาสนาแบบคัมภีร์เองก็ไม่อาจแก้ปัญหา และยิ่งไปกว่านั้นกลับกลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาสัทธรรมปฏิรูปเสียเองซึ่งผู้เขียนจะได้นำเสนอต่อไป

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การอ้างเหตุผลบกพร่องของปัญหาสัทธรรมปฏิรูปในสังคมไทย เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) ใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทั้งนี้ผู้เขียนจะสำรวจและวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บทความ หนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1. เพื่อศึกษาปัญหาสัทธรรมปฏิรูป

ของพุทธศาสนาในสังคมไทย 2. เพื่อหาสาเหตุของปัญหาสัทธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทยว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร โดยมีผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

ปัญหาสัทธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทย

ผลกระทบที่เกิดจากความเชื่อพุทธศาสนาแบบชาวบ้านส่งผลให้ปัญหาสัทธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในบริบทของสังคมไทยปัจจุบันเพิ่มมากขึ้นทุกขณะ เมื่อพระสัทธรรมแท้หรือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ถูกบิดเบือน หรือผิดเพี้ยนไปจากเดิม มากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไปตามการตีความของแต่ละบุคคลหรือสำนักอาจารย์ ยิ่งเมื่อเวลาผ่านไปนานเท่าโดยย่อมเกิดความเข้าใจพระธรรมวินัยที่ผิดแผกแตกต่างจากความถูกต้องมากขึ้นเท่านั้น จนทำให้เกิดปัญหาสัทธรรมปฏิรูปหรือพระสัทธรรมปลอมขึ้นมาอย่างที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของคำว่าสัทธรรมปฏิรูปว่าหมายถึง “สัทธรรมเทียม หรือธรรมปลอม” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2549) ดังนั้น คำว่า “สัทธรรมปฏิรูป” (False Doctrine) ในที่นี้จึงหมายถึงการบิดเบือนหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยตั้งตนเป็นลัทธิใหม่โดยใช้หลักคำสอนของพุทธศาสนาผสมผสานกับความคิดความเชื่อของตนจนเกิดหลักคำสอนใหม่พบว่า ส่วนใหญ่มีการใช้ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ที่แฝงมากับหลักคำสอนที่ขัดแย้งจากหลักพระธรรมวินัยที่อ้างอิงกับพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีของพุทธศาสนาเถรวาท อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่ผู้เขียนอ้างอิงการให้คำนิยามความหมายของสัทธรรมปฏิรูป และสิ่งที่เรียกว่าสัทธรรมปฏิรูปในสังคมไทยโดยอ้างอิงจากมุมมองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เนื่องจากเห็นว่าท่านเป็นพระสงฆ์ไทยที่มีบทบาทอย่างมากต่อการชำระพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ถูกต้องจากการถูกบิดเบือนที่เป็นสัทธรรมปฏิรูป และการตีความ วินิจฉัยปัญหาความขัดแย้งของการเข้าใจพระธรรมวินัยที่แตกต่างกัน จุดเด่นของท่านคือ การอธิบายหลักธรรมที่อ้างอิงตามคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีที่เคร่งครัดและถูกต้องตามจารีตของพุทธศาสนาในกายเถรวาทที่สังคมไทยให้การยอมรับนับถือตลอดมาเสมือนประหนึ่งเป็นคู่พระไตรปิฎกเคลื่อนที่ “พุทธธรรมเป็นงานชิ้นเอกของพระคุณท่านดังพจนานุกรมพุทธศาสตร์ก็เป็นการแสดงออกทางความสามารถอย่างยากที่จะหาบุคคลใดหนึ่งเดียวทำได้... พระคุณท่านแม่ที่พระไตรปิฎกตลอดจนอรรถกถาฎีกาอันเป็นรากฐานทางฝ่ายเถรวาท” (สุลักษณ์, 2538)

ในแง่นี้เองหากต้องการจะทำความเข้าใจปัญหาสัทธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นตัวแทนของพุทธศาสนาแบบคัมภีร์และพุทธศาสนาแบบจารีตในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน การอ้างอิงทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) จึงเป็นกรอบและเกณฑ์ในการตีความ วินิจฉัยความหมายของสัทธรรมปฏิรูป และสิ่งที่เรียกว่าสัทธรรมปฏิรูปในสังคมไทยที่ไม่อาจละเลยได้ เนื่องจากการตีความของท่านอ้างอิงกับคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีอย่างเคร่งครัดเสมือนหนึ่งเป็นการสอบทานจากคัมภีร์พระไตรปิฎก แม้จะไม่อาจปฏิเสธการเป็นผู้เชี่ยวชาญ (Authority) ที่มีความเป็นอัครวิสัยได้เสียทั้งหมด แต่ยังมีศรัทธาเชื่อถือในระดับหนึ่งในฐานะที่ท่านให้ความสำคัญกับพุทธธรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎกเทียบเท่ากับพุทธศาสนา “คัมภีร์ศาสนาเช่นในพระพุทธศาสนาคือพระไตรปิฎกนี้เป็นมาตรฐาน เป็นเกณฑ์ตัดสินความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติ เป็นที่มา เป็นแหล่งรักษาหลักการของศาสนานั้น ๆ ถ้าคำสอนหรือหลักการที่แท้ของพระศาสดาที่รักษาไว้ในพระไตรปิฎกหรือในคัมภีร์นั้นสูญสิ้นหมดไปก็ถือว่าศาสนานั้นสูญสิ้น ดังนั้น ศาสนาทั้งหลายจึงถือการรักษาคัมภีร์ศาสนาของตน เป็นเรื่องสำคัญที่สุด และพระพุทธศาสนาก็ถือว่าการรักษาคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นเรื่องใหญ่ที่สุด” (พระเทพเวที (ป. อ. ปยุตโต), 2531)

ดูได้จากตัวอย่างการตีความของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ต่อปัญหาสัทธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทยที่สำคัญ ได้แก่ กรณีสันตือโสภและกรณีวัดพระธรรมกาย เนื่องจากยังคงเป็นปัญหาที่สืบเนื่องจนถึงบริบทในสังคมไทยปัจจุบัน ท่านวิจารณ์พระโพธิธรรมาจารย์แห่งสำนักสงฆ์สันตือโสภว่าจงใจตีความพระธรรมวินัยให้วิปริตคลาดเคลื่อนจากคำสอนในพระไตรปิฎก มีวัตรปฏิบัติที่ผิดแผกแตกต่างจากพระธรรมวินัยที่ถูกต้อง ส่งผลให้สำนักสันตือโสภมีความประพฤติผิดพระธรรมวินัยโดยยกตนข่มขู่มีความวัตรปฏิบัติที่เข้มงวดจริงจัง “ปัญหาด้านธรรมวินัยเกี่ยวกับสันตือโสภ...ถ้าพูดให้เห็นง่าย ๆ ก็เป็นการ

พิจารณาเกี่ยวกับปัญหาการยึดถือผิดในข้อปฏิบัติที่ถูกหรือนำเอาสิ่งที่ถูกต้องตั้งมามีปฏิบัติอย่างผิด ๆ ตลอดจน การถือปฏิบัติเอาจริงเอาจังโดยมีความคิดความเข้าใจสับสนไม่เป็นระบบระเบียบ ตัวอย่างในคัมภีร์ คือ การถือศีลและวัตร เครงครัด แต่ถือด้วยทวิภูมิตคือความเห็นความเข้าใจปกลงไปว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงด้วยศีลและวัตรดังนี้ เป็นต้น” (พระเทพเวที (ป. อ. ปยุตโต), 2531)

ต่อมากรณีวัดพระธรรมกายที่มีการบิดเบือนคำสอนโดยอ้างว่าคนที่ทำบุญมากจะได้ขึ้นสวรรค์ชั้นสูงมากกว่าคนที่ทำบุญน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนว่านิพพานเป็นอัตตา ธรรมกายเป็นอัตตาตัวตนของพระพุทธเจ้า आयตนะนิพพานเป็นดินแดนที่สามารถเข้าสมาธิไปเฝ้าและถวายข้าวพระพุทธเจ้า “คำสอนและการปฏิบัติส่วนสำคัญ ๆ ของสำนักพระธรรมกายในเรื่องที่กล่าวนั้น นอกจากไม่มีอยู่ในคำสอนเดิมของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ยังขัดแย้งอย่างมากกับหลักการเดิมที่ถือว่าเป็นมาตรฐานของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นด้วย พูดอย่างหนึ่งก็เหมือนกับเป็นเพียงการนำมาเอาถ้อยคำในพระพุทธศาสนาเถรวาทไปใช้แล้วกำหนดความหมายและวิธีปฏิบัติขึ้นเองใหม่เป็นระบบของตนเองต่างหาก แต่ยิ่งอ้างว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นเช่นนั้น... ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เริ่มแต่พระไตรปิฎกและอรรถกถาไม่มีหลักฐานในคัมภีร์ใดเลยที่กล่าว ถ้อยคำระบุงลงไปว่านิพพานเป็นอัตตา แต่หลักฐานในคัมภีร์ที่ระบุงลงไปว่านิพพานเป็นอนัตตานั้นมีและมีหลายแห่ง” (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2542)

จะเห็นได้ว่า กรณีวัดพระธรรมกายเป็นตัวอย่างปัญหาสัทธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทยที่ส่งผลกระทบมากที่สุดกรณีหนึ่ง เนื่องจาก สังคมไทยให้ความสนใจอย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังเป็นการบิดเบือนคำสอนโดยใช้ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เพื่อชักจูงให้คนบริจาคเงินและแสวงหาผลประโยชน์จำนวนมหาศาลจากผู้ที่นับถือศรัทธา “คำสอนเหล่านี้ทางสำนักพระธรรมกายสอนขึ้นใหม่ ผิดเพี้ยนออกไปจากธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า แต่แทนที่จะให้รู้กันตามตรงว่าเป็นหลักคำสอนและการปฏิบัติของครูอาจารย์ ทางวัดพระธรรมกายกลับพยายามนำเอาคำสอนใหม่ของตนเข้ามาสับสนปะปนหรือจะแทนที่หลักคำสอนเดิมที่แท้ของพุทธศาสนา” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2542)

อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจพบว่า หลักธรรมที่มักนำไปสู่การบิดเบือนเนื้อหาสาระที่เป็นสัทธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันที่พบได้บ่อยครั้งมากที่สุด ดังนี้

1. เรื่องกรรม

แนวคิดเรื่องกรรมในพุทธศาสนาถือว่าเป็นเป็นหลักธรรมที่มีคนเข้าใจผิดและสับสนมากที่สุดเรื่องหนึ่งในบรรดาหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา กล่าวคือ กรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ กระทำด้วยความตั้งใจหรือจงใจ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราเรียกเจตนาอันนี้แหละว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้วจึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ” คำว่ากรรมจึงใช้เป็นคำกลาง ๆ ทำดีก็ตาม ทำชั่วก็ตามจัดเป็นกรรมทั้งสิ้น โดยเรียกกรรมดีว่า กุศลกรรมและเรียกกรรมชั่วว่า อกุศลกรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2542) ดังนั้น คำว่า “กรรม” ในพุทธศาสนาจึง หมายถึงการกระทำที่มีเจตนาหรือความจงใจจะให้เกิดผลตามเจตนาอันนั้น ๆ ทั้งในฝ่ายที่เป็นกุศลคือเจตนาดีเรียกกุศลกรรม และฝ่ายที่เป็นอกุศลคือเจตนาไม่ดีเรียกอกุศลกรรม

ในขณะที่ความเชื่อเรื่องกรรมที่เป็นสัทธรรมปฏิรูปที่ปรากฏอยู่ในบริบทของสังคมไทย มักมีลักษณะดังที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้วิเคราะห์ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในความหมายเรื่องกรรมอย่างน้อยสามแง่มุมด้วยกัน คือ ประการแรก คนทั่วไปมองกรรมไปในแง่ตัวผล คือ เป็นผลของการกระทำ ดังนั้น เราจึงพูดว่า “เราทำมาไม่ดี ก็กำหนดรับกรรมไปเกิด” เป็นต้นประการที่สอง คนทั่วไปพูดถึงกรรมโดยมุ่งเอาแง่ชั่วแง่ไม่ดี คือ เป็นเรื่องร้าย ๆ เรื่องทุกขโศก ภัยอันตรายเหตุร้ายต่าง ๆ นานา เช่น พูดว่า “ชาตินี้มีกรรม” เป็นต้น ประการที่สาม คนทั่วไปมองกรรมโดยมุ่งไปในแง่อดีตโดยเฉพาะชาติก่อนเป็นสำคัญ เช่น พูดว่า “อะไร ๆ ก็สุดแต่บุญกรรม (ในอดีต) ก็แล้วกัน” เป็นต้น ท่านสรุปว่า คนทั่วไปมองความหมายของคำว่ากรรมในแง่ของผลร้ายของการกระทำชั่วในอดีตชาติ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2542)

แม้ว่าความหมายดังกล่าวจะเป็นมิจฉาปฏิญญาที่ผิดเพี้ยนและความคลาดเคลื่อนจากความหมายที่แท้จริง แต่คงต้องยอมรับว่าความเชื่อเรื่องกรรมอย่างหลังเป็นความเชื่อของชาวพุทธส่วนใหญ่ที่ปรากฏอยู่จริงในบริบทของสังคมไทยในฐานะที่เป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่มีความเข้าใจเรื่องกรรมที่เป็นสัทธรรมปฏิรูป ดังนั้น ความเชื่อเรื่องกรรมในพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่อยู่ในบริบทของสังคมวัฒนธรรมไทย กฎแห่งกรรมมักมีลักษณะเป็นกรรมลิขิตที่กำหนดวิถีชีวิตไว้แล้วล่วงหน้ามาแต่ชาติปางก่อน แม้ไม่อาจปฏิเสธได้ แต่ก็สามารถผ่อนหนักให้เป็นเบาได้ ด้วยการทำพิธีสะเดาะเคราะห์ต่ออายุ กรรมในลักษณะนี้จึงเรียกว่า “เคราะห์กรรม” หรือ “เวรกรรม” ที่เจ้าของจะต้องเป็นผู้รับผลร้ายของการกระทำชั่วในอดีตชาติซึ่งคลาดเคลื่อนไปจากความหมายที่ถูกต้อง อาจารย์เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้ให้ข้อสังเกตของความเชื่อเรื่องกรรมที่ไม่ถูกต้องของชาวพุทธไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้ “คนไทยส่วนมากเข้าใจว่า 1. กรรมคือผลของความชั่วร้ายที่เราได้กระทำไว้แต่ชาติปางก่อน 2. เชื่อกันว่ากรรมเป็นกฎสำเร็จรูป ตายตัวที่เราไม่มีโอกาสแก้ไข หรือทำอะไรไม่ได้ มีทางเดียวคือจำต้องยอมรับ 3. เชื่อว่าทำอย่างไรก็ต้องได้อย่างนั้นร้อยเปอร์เซ็นต์ ไม่มีเปลี่ยนแปลง” (เสฐียรพงษ์, 2561)

ประการแรก กรรมในพุทธศาสนาเป็นเหตุไม่ใช่เป็นผล หากเป็นผลของการกระทำกรรมนั้นเรียกว่า “วิบาก” ประเด็นก็คือชาวพุทธส่วนมากมักเข้าใจผิดคิดว่ากรรมคือผลของการกระทำกรรมที่เรียกกันว่า “ผลกรรม” “เวรกรรม” หรือ “เคราะห์กรรม” เป็นต้น หากกรรมคือเหตุ ดังนั้นการแก้กรรมก็คือการแก้ที่สาเหตุในปัจจุบัน ไม่ใช่ไปแก้ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำในอดีตเหมือนที่เข้าใจผิดกัน ยกตัวอย่างเช่น สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง เจ็บป่วยง่าย แนวทางในการแก้ที่สาเหตุหรือที่กรรมจากการกระทำก็คือรักษาสุขภาพ ดูแลเรื่องอาหารการกิน ออกกำลังกาย และไม่ไปแก้กรรมเก่าในอดีตชาติด้วยการทำพิธีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาซึ่งเป็น ดังนั้น การแก้ปัญหาคือการไปดับที่เหตุปัจจัยไม่ใช่ไปที่ผลกรรมหรือวิบากที่เกิดขึ้นมาแล้วด้วยวิธีการที่เกิดจากความเชื่อเรื่องกรรมที่ไม่ถูกต้องนั่นเอง

ประการที่สอง กรรมในพุทธศาสนาสามารถแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนได้ตามเหตุปัจจัย ชาวพุทธส่วนมากมักเข้าใจผิดคิดว่ากรรมเป็นกฎตายตัวที่แก้ไขไม่ได้ โดยเข้าใจว่ากรรมในแง่ที่เป็นผลร้ายของการกระทำชั่วในอดีตชาติ และให้ยอมรับสภาพตามยถากรรมนั้น ยกตัวอย่างเช่น เกิดมายากจนก็ยอมรับสภาพว่า ชาติที่แล้วเราทำกรรมไม่ดีไว้ มาชาตินี้จึงเกิดมายากจน ไม่คิดแก้ไขหรือพัฒนาให้ดีขึ้น แม้พุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธว่ากรรมเก่าไม่มีจริง แต่มีได้หมายความว่า จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขไม่ได้ หากเราสร้างกรรมใหม่โดยรู้จักขยันหมั่นเพียรทำงานสร้างฐานะให้ดีขึ้นได้ จึงจะเป็นความเชื่อเรื่องกรรมที่ถูกต้อง

ประการที่สาม กรรมในพุทธศาสนาไม่ได้เชื่อว่าทำกรรมอย่างใดต้องได้ผลกรรม (วิบาก) อย่างนั้นตอบแทนไม่เปลี่ยนแปลง เนื่องจากชาวพุทธส่วนใหญ่มักเข้าใจว่า ทำกรรมอย่างใด ย่อมต้องได้รับผลเช่นนั้น ยกตัวอย่างเช่น ทำกรรมดีต้องได้รับผลดีร้อยเปอร์เซ็นต์ ทำกรรมชั่วต้องได้รับผลชั่วร้อยเปอร์เซ็นต์ ไม่มีเปลี่ยนแปลง แต่มีลักษณะที่ได้รับผลกรรมคล้ายกับกรรมที่ทำ เป็นต้น

ประเด็นก็คือ คำอธิบายเรื่องกรรมจึงถูกใช้ไปในทางที่ผิดเพื่อแสวงหาประโยชน์ของคนที่ยากินกับพุทธศาสนา หากินกับความเชื่อ และความทุกข์ร้อนของคนด้วยการทำพิธีล้างกรรม สะเดาะเคราะห์ต่อชะตา หรือพึ่งพาอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งถือได้ว่าเป็นความเชื่อที่บิดเบือน ผิดเพี้ยนไปจากพระสัทธรรมแท้ ทั้งนี้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้ให้แนวทางในการพิจารณาเรื่องกรรมกับความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกต้องไว้ว่า “หลักกรรมคือ คือการที่จะเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อิภินหารจะต้องไม่ให้เสียหลักกรรม เชื่อในหลักเหตุผล ได้แก่ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย เชื่อในการกระทำของมนุษย์ว่าผลที่ต้องสำเร็จด้วยการกระทำ เมื่อเราหวังผลสำเร็จเราต้องทำ และจะต้องทำเหตุดีเพื่อให้เกิดผลดี นี่คือหลักความเชื่อที่สำคัญ ถ้าทำให้คนรอคอยการดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วผิดหลักกรรมทันที คือคำว่าผิดจากความเป็นเป็นพุทธศาสนิกชนเลย” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2556)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคำสอนเรื่องกรรมในสังคมไทยนั้นสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ และการเวียนว่ายตายเกิดในแง่ที่เป็นสถานที่เกิดของบุคคลที่มารับผลของกรรมดีหลังจากตายไปแล้ว ในขณะที่ผู้ที่บรรลุมรรคผลนิพพานหลุดพ้นจากกิเลส

ต้นหานั้นไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป การบิดเบือนคำสอนเรื่องนรก สวรรค์และการเวียนว่ายตายเกิด จึงเกิดขึ้นดังต่อไปนี้

2. เรื่องนรก สวรรค์และการเวียนว่ายตายเกิด

แนวคิดเรื่องนรก-สวรรค์และการเวียนว่ายตายเกิดปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยมาช้านาน ชาวพุทธเชื่อว่านรก-สวรรค์และการเวียนว่ายตายเกิดเป็นสิ่งที่มียุติธรรม แต่ไม่ใช่จุดหมายของพุทธศาสนา เนื่องจากจุดหมายของ พุทธศาสนา คือ นิพพาน หรือการหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ในแง่นี้ นรก สวรรค์ จึงเป็นเพียงภพภูมิหนึ่งในสังสารวัฏของผู้ที่ยังไม่ได้บรรลุมรรคผลนิพพานหรือยังไม่สามารถหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาที่ยังต้องเวียน วายตายเกิดอยู่ใน 3 ภพภูมิ ได้แก่ 1. ภูมิเบื้องต่ำหรืออบายภูมิ ประกอบไปด้วย 1) นิรยภูมิ 2) ปิตติวิสัยภูมิ 3) อสุรกายภูมิ 4) ตีรจฉานภูมิ 2. ภูมิเบื้องกลาง ประกอบไปด้วย 1) มนุสสภูมิ คือ โลกมนุษย์ 2) จาตุมหาราชิกกภูมิ คือภูมิเทวดา 3. ภูมิเบื้องสูง ประกอบไปด้วย 1) รูปพรหม 2) อรูปพรหม สอดคล้องกับในหนังสือเตภูมิกถา หรือ ไตรภูมิกถา หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า ไตรภูมิ พระร่วง ได้อธิบายว่าภูมิทั้งสาม ได้แก่ กามาวจรภูมิ (กามภูมิ) รูปาวจรภูมิ (รูปภูมิ) อรูปาวจรภูมิ (อรูปภูมิ)

ในขณะที่ความเข้าใจของชาวพุทธส่วนใหญ่กลับใช้ระดับที่ตั้งทางกายภาพเป็นเกณฑ์ในการแบ่งทั้งสามโลก ได้แก่ โลกที่อยู่ต่ำกว่าแผ่นดิน คือ นรก โลกบนดิน คือ โลกมนุษย์ และโลกที่อยู่สูงขึ้นไป คือ สวรรค์ ดังนั้นไตรภูมิแบบชาวบ้านจึงมีเพียงภูมิเดียว คือ กามาวจรภูมิ เมื่อเทียบกับไตรภูมิแบบปัญญาชน นอกจากนั้นไตรภูมิแบบชาวบ้านยังเห็นว่า นรก ไม่ได้หมายความอย่าง เฉพาะเจาะจงถึงนรกภูมิซึ่งเป็นภูมิที่ต่ำสุดในอบายภูมิทั้งสิ้น แต่มักหมายรวมถึงอบายภูมิทั้งสิ้นเลย กล่าวคือ ชาวพุทธจำนวนไม่น้อย คิดว่านรกหมายถึงโลกที่อยู่ใต้แผ่นดินทั้งหมด รวมถึงโลกของเปรตและอสุรกายด้วย ทั้งนี้เปรตและอสุรกายก็เป็นสัตว์อยู่ในนรกด้วย เหมือนกัน แต่อยู่กับคนละขุมนรกเท่านั้น

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงความหมายของนรกสวรรค์ไว้ 3 ระดับได้แก่ 1. นรก-สวรรค์ ภายหลังกายตาย 2. นรก-สวรรค์ที่อยู่ในใจ 3. นรก-สวรรค์แต่ละขณะจิต ทั้งนี้ นรกสวรรค์ของคนทั่วไปคือนรก-สวรรค์ในความหมาย แรกที่เข้าใจว่าเป็นดินแดนที่ให้ไปเกิดหลังจากที่ตายไป โดยคนที่ทำความดีจะได้ขึ้นสวรรค์เพื่อไปเสวยบุญ ส่วนคนที่ทำความชั่วจะ ตกนรกเพื่อชดใช้วิบากกรรมจนกว่าจะหมดบุญบาปที่ทำมา ในขณะที่นรก-สวรรค์ในความหมายสองคือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของ คน คนที่ทำความดีย่อมมีความสุขอุปมาเหมือนได้ขึ้นสวรรค์ ในขณะที่คนที่ทำความชั่วย่อมมีความทุกข์อุปมาเหมือนตกนรก “ระดับที่หนึ่ง คือเรื่องนรก-สวรรค์ที่เราพูดกันทั่ว ๆ ไปว่าหลังจากชาตินี้ ตายไปแล้วไปรับโทษหรือรับผลกรรมในทางที่ดีและไม่ดี ถ้ารับผลกรรมดีก็ถือว่าไปสวรรค์ ถ้ารับผลกรรมชั่วก็ไปเกิดในนรก นรกสวรรค์ในอันดับที่สองก็คือที่เราพูดกันว่า สวรรค์ในอก นรกในใจเป็นเรื่องที่มีในชาตินี้ นรก-สวรรค์ แม้ในชาติหน้ามันก็สืบไปจากที่มีในชาตินี้ เพราะอะไร เพราะมันอยู่ในสภาพจิต ภูมิของจิต ชั้นของจิต ระดับของจิตใจ จิตของเราไปอยู่ในระดับไหน ถึงเวลาตาย ถ้าระดับจิตเป็นนรกก็ไปนรก ถ้าระดับจิตเป็นสวรรค์ก็ไป สวรรค์ระดับจิตของเรานั้นเอง ที่มีอยู่ในนรกหรือสวรรค์ ถ้าระดับจิตของเราอยู่ในนรกก็เป็นนรก ถ้าระดับจิตของเราอยู่ในสวรรค์ก็ เป็นสวรรค์” (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), 2564)

ดังนั้น ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ระดับแรกจึงเชื่อว่า หลังจากชาตินี้ตายไปแล้วรับโทษหรือรับผลกรรมในทางที่ดีและไม่ดี ถ้ารับผลกรรมดีก็ถือว่าไปสวรรค์ ถ้ารับผลกรรมชั่วก็ไปเกิดในนรก นรกสวรรค์มีลักษณะเป็นแหล่ง เป็นโลกหรือเป็นภพที่ว้าหลังจาก ตายไปแล้วจะไปประสบหรือไปเกิด ข้อสังเกตพบว่าชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเข้าใจนรกสวรรค์และการเวียนว่ายตายเกิดแบบที่หนึ่ง มากที่สุด ดังนั้น นรกสวรรค์สำหรับชาวบ้านจึงมีลักษณะเป็นภพภูมิ หรือสถานที่ที่จิตจะไปเกิด หลังจากได้ตายจากโลกนี้แล้ว ประเด็นก็คือ ความหมายของนรกสวรรค์แบบดังกล่าวนำไปสู่ปัญหาสาส์นธรรมปฏิรูปในสังคมไทยตามมา เนื่องจากถูกบิดเบือนหรือ ตีความเพื่อให้คนหลงเชื่อว่าจะสามารถทำให้คนขึ้นสวรรค์ได้ด้วยการทำบุญ ยกตัวอย่างเช่น การสร้างวาทกรรมที่ว่า ยิ่งทำบุญมาก เท่าไหร่ยิ่งได้ขึ้นสวรรค์ชั้นสูงมากขึ้นเท่านั้น การทำบุญกับพระอรหันต์เมื่อตายไปผลบุญนั้นจะนำพาให้เราไปเกิดในสวรรค์ หรือ

พระนิพพาน เป็นต้น ทั้งนี้คนที่นับถือศรัทธาจะถูกโน้มน้าวใจให้หลงเชื่อว่าจะสามารถแก้กรรมได้ด้วยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การทำพิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีแก้กรรมต่าง ๆ นานา เป็นต้น ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าความหมายนรกสวรรค์ดังกล่าวเป็นความเข้าใจทั่วไปของชาวพุทธในฐานะพุทธศาสนิกชนแบบชาวบ้านซึ่งพบให้เห็นได้ทั่วไปแทบจะทุกวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดที่มีลักษณะเป็นพุทธพาณิชย์

อย่างไรก็ตาม นอกจากเรื่องกรรม นรก สวรรค์ และการเวียนว่ายตายเกิดที่เป็นหลักธรรมซึ่งนำไปสู่ปัญหาสัทธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทยแล้ว ความเชื่อเรื่องบุญ-บาป ยังเป็นหลักธรรมที่ชาวพุทธส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนอยู่มาก อีกทั้งยังถูกบิดเบือนจากมิชฉาชีพที่หากินกับความเชื่อเหล่านี้ได้ง่าย ไม่เว้นแม้แต่นักที่ได้รับการศึกษาสูง หรือมีสถานภาพทางสังคมที่สูงส่งเพียงใดยังพบว่ามิชฉาชีพการถูกหลอกลวงโดยอ้างเรื่องบาป-บุญ อยู่ตลอดเวลาในสังคมไทย ดังต่อไปนี้

3. เรื่องการทำบุญ

ในสังคมไทย ความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษเป็นคุณธรรมที่ถูกปลูกฝังกันมาตั้งแต่เกิดและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวพุทธจนตาย กล่าวคือ เมื่อตอนยังเด็ก พ่อแม่สอนให้รู้จักว่าอะไรดีอะไรชั่ว อะไรคือสิ่งที่ควรทำ (บุญ) อะไรคือสิ่งที่ไม่ควรทำ (บาป) เมื่อเข้าโรงเรียนครูบาอาจารย์มักจะอบรมสั่งสอนจริยธรรมให้นักเรียนทำความดี ละเว้นความชั่ว ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก และการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ล้วนแล้วเป็นส่วนหนึ่งของความหมายของคำว่าบุญ-บาปในพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วเวลาเรากล่าวถึงการทำบุญของพุทธศาสนาในสังคมไทย เรามักเข้าใจว่าการทำบุญหมายถึงการบริจาคทานซึ่งอาจจะเป็นเงิน หรือวัตถุสิ่งของต่าง ๆ นานา แต่ในความหมายของพุทธศาสนาบุญคือผลอันเกิดจากการกระทำความดีที่มาจากเจตนาดี ส่วนบาปคือผลอันเกิดจากการกระทำชั่วที่มาจากเจตนาที่ไม่ดี กล่าวอีกนัยหนึ่ง บุญเป็นผลของการกระทำอันเกิดจากเจตนาฝ่ายกุศลกรรม ส่วนบาปเป็นผลของการกระทำอันเกิดจากเจตนาฝ่ายอกุศลกรรม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงความหมายของการทำบุญไว้ว่า “การทำบุญ ท่านเรียกว่า บุญกิริยา หรือเรียกยาวว่า บุญกิริยาวัตถุคือเรื่องของการทำบุญ ญาติโยมที่คุ้นวัดจะนึกออกว่าบุญกิริยาวัตถุมี 3 อย่าง คือ 1. ทาน การให้เผื่อแผ่แบ่งปัน 2. ศีล การประพฤติสุจริต มีความสัมพันธ์ดีงาม ไม่เบียดเบียนกัน 3. เจริญภาวนา ฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ” (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), 2564)

ในทางพุทธศาสนาบุญมี 10 ประเภทเรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ ได้แก่ 1. ทานมัย บุญสำเร็จจากการให้วัตถุเพื่อสงเคราะห์หรืออุปชฌาย์ผู้อื่น 2. ศีลมัย บุญสำเร็จจากการงดเว้นจากทุจริต หรือประพฤติสุจริตทางกาย วาจา 3. ภาวนามัย บุญสำเร็จจากการอบรมจิตให้สงบจากกิเลส (สมถภาวนา) และการอบรมปัญญาเพื่อละกิเลสทั้งปวง (วิปัสสนาภาวนา) 4. อปจายนมัย บุญสำเร็จจากการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน 5. เวชยันมัย บุญสำเร็จจากการชวนช่วยบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น 6. ปัตติทานมัย บุญสำเร็จจากการให้ส่วนบุญที่ได้บำเพ็ญมาแล้ว 7. ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จจากการยินดีในกุศลที่ผู้อื่นได้กระทำแล้ว 8. ฐัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จจากการฟังพระสัทธรรม 9. ฐัมมเทศนามัย บุญสำเร็จจากการแสดงพระสัทธรรม 10. ทิฏฐุชกรรม การกระทำความเห็นให้ตรงถูกต้องตามความเป็นจริง

ประเด็นก็คือ ชาวพุทธส่วนใหญ่เข้าใจผิดคิดว่าการทำบุญนั้นหมายถึงทำกับพระสงฆ์อย่างเดียว ในขณะที่การทำทานนั้นเป็นการทำกับผู้อื่นที่ไม่ใช่พระสงฆ์ เช่น คนยากจน คนยากไร้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ไม่ว่าจะทำทานกับใครล้วนเป็นการทำบุญทั้งสิ้น ยกตัวอย่างเช่น การทำสังฆทาน การทำกุศลทานแก่พระสงฆ์ การทำทานแก่คนยากไร้ เป็นต้น ดังนั้นคำว่าทำทานจึงเป็นคำกลาง ๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของการทำบุญในพุทธศาสนา นอกจากนั้น ชาวพุทธส่วนใหญ่ยังมักเข้าใจผิดคิดว่าการทำบุญคือการทำทาน ได้แก่ การบริจาคทรัพย์สินเงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ นานา เนื่องจากทำได้ง่ายหากมีความพร้อมในการบริจาค โดยอาจจะละเลยบุญที่เกิดจากการถือศีล และการเจริญภาวนาซึ่งถือได้ว่าได้อานิสงฆ์มากกว่าการทำทานมาก

จะเห็นได้ว่า การที่ชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาสัทธรรมปฏิรูปในสังคมไทย เนื่องจากสำนักสัทธรรมปฏิรูปต่าง ๆ พยายามบิดเบือนคำสอนโดยเน้นที่การทำบุญด้วยการบริจาคทรัพย์สินสร้างวัตถุ สิ่งก่อสร้างในวัด จนใหญ่โตโอ้อ่า สวยงาม หรือที่เรียกว่า เสนาสนทาน หรือวิหารทาน ส่งผลให้เกิดการขายบุญโดยใช้เงินซื้อเอา ยกตัวอย่างเช่น

การอ้างว้างยี่งปริมาณมากยิ่งได้บุญมาก การสร้างวัดสร้างโบสถ์สร้างวิหารสร้างพระพุทธรูปมาก ๆ เมื่อตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์ การสร้างวัดอุ้มงคเพื่อขอโชคลาภ แคล้วคลาดจากภัยอันตราย เป็นต้น ความเชื่อที่เป็นลัทธิธรรมปฏิรูปเหล่านี้ส่งผลให้เกิดชาวพุทธกลายเป็นพวกวัตถุนิยมบริโภคนิยม รวมถึงการเกิดขึ้นของวัดที่เป็นพุทธพาณิชย์ที่พบว่ามีมากขึ้นในปัจจุบัน

สาเหตุของปัญหาลัทธิธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทย

1. ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์

ในสมัยพุทธกาล ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์มาจากศาสนาพราหมณ์ซึ่งให้ความสำคัญกับเวทย์มนตร์คาถา เนื่องจากมนตร์ในสมัยแรกคือโคลงที่สรรเสริญคุณของพระเจ้าเป็นเจ้า ต่อมาได้เปลี่ยนความหมายมาเป็นการให้คุณให้โทษ เกิดความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์แก่ผู้ที่มาขอพรเพื่อสิ่งที่ตนปรารถนา ในขณะที่พระพุทธเจ้ากลับปฏิเสธความเชื่อดังกล่าวอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ พุทธศาสนาสอนให้ใช้เหตุผลและปัญญาแทนที่จะอ้อนวอนร้องขอต่อเทพเจ้า อีกทั้งพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์แต่ละคนมีความเท่าเทียมกันตามกรรมลิขิตที่เป็นผลจากการกระทำของตนเอง ไม่ได้เกิดจากอำนาจของพรหมลิขิตของศาสนาพราหมณ์ที่มาพร้อมกับโครงสร้างทางสังคมที่มีการแบ่งเป็นชนชั้นวรรณะที่แตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดโครงสร้างการปกครองที่แตกต่างกันระหว่างผู้ปกครองกับผู้ที่อยู่ใต้ปกครองซึ่งถูกใช้เป็นฐานรองรับการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชหรือระบอบสมมติเทพ

ในบริบทของสังคมไทยในอดีต พุทธศาสนาแยกไม่ออกจากคติความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่มีความเชื่อเรื่องพุทธ พราหมณ์ และผีผสมผสานและปะปนจนเป็นเนื้อเดียวกันยกตัวอย่างเช่น การรดน้ำมนต์ ปลูกเสกเครื่องรางของขลัง พิธีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา เป็นต้น ดังนั้น ความเชื่อของพุทธศาสนากับไสยศาสตร์จึงอยู่ร่วมกันในสังคมไทยตลอดมา “ความเชื่อเรื่องผีกับพุทธปนอยู่ด้วยกัน แต่ผีอยู่สังคมไทยหรือในสังคมเอเชียอาคเนย์ พุทธกับผีอยู่ด้วยกัน พุทธถูกผีดึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่ง” (ศรีศักดิ์, 2560) หากเราพยายามทำความเข้าใจความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ในมิติของความเป็นมนุษย์อาจเข้าใจได้ในฐานะที่เป็นกุศโลบายเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ ช่วยสร้างขวัญกำลังใจของผู้คนเมื่อเกิดทุกข์ภัย และอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิตของตนโดยมีหลักธรรมของพุทธศาสนาเป็นตัวกำกับอยู่เสมอ “ส่วนพุทธก็มีส่วนที่เป็นไสยอยู่ด้วย เพื่อลอบประโลมให้หายทุกข์ หรือสร้างความมั่นใจในเบื้องต้นสำหรับเป็นจุดเริ่มต้นของความพากเพียรดำเนินชีวิตให้ถูกทำนองคลองธรรม ขณะเดียวกันก็เป็นการดึงคนที่ไฝ่หาโชคลาภให้เข้าสู่หนทางธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น” (พระไพศาล, 2546)

ในขณะที่บริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ถูกใช้ไปในทางที่ผิด กล่าวคือ เป็นไปเพื่อตอบสนองกิเลสตัณหา แสวงหาผลประโยชน์ ทรัพย์สินเงินทองมากขึ้น สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบันที่เกิดปัญหาหามรุ่งหามดับ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาโรคร้ายไข้เจ็บ และปัญหาสังคมต่าง ๆ ความประหลาดของพระสงฆ์ไม่สามารถทำให้ชาวพุทธเคารพศรัทธาได้เหมือนในอดีต เมื่อขาดที่พึ่งพายึดเหนี่ยวจิตใจ ชาวพุทธจำนวนไม่น้อยจึงหันไปพึ่งพาไสยศาสตร์ที่จับต้องได้ง่ายและอยู่รายล้อมรอบตัว ส่งผลให้ไสยศาสตร์สามารถตอบสนองความต้องการของคนได้มากกว่าหลักธรรมของพุทธศาสนา “เหตุนี้จึงทำให้คนไทยจำนวนมากที่เดียวในสังคมหันเข้าหาไสยศาสตร์ เพราะว่าเมื่อสังคมซับซ้อนยุ่งวุ่นวายขึ้น ทุกคนหวงในเรื่องจิตวิญญาณและไม่สามารถไปหาส่วนที่เป็นมิติของจิตวิญญาณในวัด จึงหันไปหาไสยศาสตร์” (นิธิ, 2544)

อาจกล่าวได้ว่า ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เป็นสาเหตุที่สำคัญที่สุดของปัญหาพระลัทธิธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน เนื่องจากความเชื่อดังกล่าวได้ฝังรากลึกและแพร่หลายกับคนทุกการศึกษาทุกชนชั้นจนดูเหมือนว่าปัญหาจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น “เวลานี้ชาวพุทธและคนไทยเรานั้นนับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก หรือนับถือไสยศาสตร์เป็นหลัก ? ถ้านับถือพุทธศาสนาเป็นหลักก็หมายความว่าพุทธศาสนาเป็นพื้น เป็นสภาพที่ปรากฏทั่วไปเด่นอยู่ แล้วไสยศาสตร์อาจจะมิแต่แอบแฝงอยู่ เป็นสิ่งที่พ่วงอยู่เล็ก ๆ น้อย ๆ ติดมา แต่ถ้านับถือไสยศาสตร์เป็นหลักก็หมายความว่า การเชื่อถือในไสยศาสตร์นั้นเป็นพื้น เป็นสิ่งที่ปรากฏเด่นทั่ว ๆ ไป แล้วพุทธศาสนาก็กลายเป็นตัวประกอบไป” (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2538)

ประเด็นก็คือ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาสัทธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทยตามมา เนื่องจากความเข้าใจหลักธรรมในพุทธศาสนาที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนดังได้อธิบายไว้ในหัวข้อที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าสัทธรรมปฏิรูปที่ว่าด้วยเรื่องกรรมก็ดี เรื่องนรกสวรรค์และการเวียนว่ายตายเกิดก็ดี เรื่องการทำบุญก็ดี ล้วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์แทบทั้งสิ้น และที่สำคัญได้นำไปสู่การเกิดความลุ่มหลง งมงายในพุทธศาสนาแบบผิด ๆ มีชาวพุทธจำนวนมากไม่น้อยที่ถูกหลอกลวงจากมิถิลาชีพที่อยู่ในคราบของนักบุญในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ การซื้อขายเครื่องราง ของขลัง ของวิเศษ จนนำไปสู่ความเสื่อมโทรม เกิดภัยอันตรายแก่ชีวิตและสังคม “คนนับถือศาสนาแบบไสยศาสตร์เพื่อขอให้ช่วยบันดาลให้มีโชคดี หนีเคราะห์ร้าย เวลามานับถือพระพุทธรูปก็เลยจะนับถือแบบนั้น เอาแค่นั้นเรียกว่าไม่พัฒนาการนับถือศาสนา การเชื่อถือ วุ่นวายกับสิ่งเหล่านี้ทำให้คนหลงเพลิน คอยรอ และก็อาจจะมัวมืองอเท้าไม่ทำอะไร ทำให้ปล่อยปละละเลยกิจที่ควรทำ ชีวิตและสังคมแบบนี้จะเสี่ยงต่อความเสื่อมและภัยอันตราย” (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2540)

2. กระแสบริโภคนิยมและพุทธพาณิชย์

จากการศึกษาพบว่า สังคมไทยได้ชื่อว่าเป็นเมืองพุทธที่มีการทำบุญมากที่สุดแห่งหนึ่ง มีการศึกษาว่าคนไทยทำบุญปีหนึ่งมีมูลค่ามหาศาล ดูได้จากตัวเลขจากผลการสำรวจของสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า (สนค.) พบว่า ประมาณการว่า ในปี พ.ศ. 2563 การเดินทางไปทำบุญของประชาชนสามารถสร้างรายได้หมุนเวียนในระบบได้ประมาณ 10,800 ล้านบาท ต่อมูลค่าการท่องเที่ยวของไทย ข้อมูลที่น่าสนใจพบว่า วัตถุประสงค์ในการทำบุญไหว้พระ ได้แก่ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในชีวิต ขอโชคลาภ เงินทอง ขอเรื่องการทำงาน เป็นต้น และกิจกรรมที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ได้แก่ การดูดวง การดูลายมือ เป็นต้น (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, 2563)

ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยในปัจจุบันได้รับอิทธิพลของลัทธิบริโภคนิยมอย่างมาก ไม่เว้นแม้แต่ในวงการพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนถูกมอมเมาหรือกระตุ้นให้เกิดความต้องการทางวัตถุมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ยกตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นเช่น การบิดเบือนคำสอนที่ถูกต้องในเรื่องการทำบุญ เรื่องกรรม เรื่อง นรก สวรรค์ และการเวียนว่ายตายเกิด สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความเชื่อที่ผิดแก่ชาวพุทธ ทำให้เกิดการสร้างวัตถุมงคล เครื่องรางของขลังโดยอวดอ้างสรรพคุณต่าง ๆ นานาน่าจะทำให้ โชคดี คำขายร่ำรวย สามารถรักษาโรคได้ เป็นต้น “วัฒนธรรมการบริโภคนิยมนั้นจะเกิดขึ้นภายใต้อุดมการณ์เศรษฐกิจทุนนิยม (Capitalism) นั่นคือ การผลิตสินค้าเพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนสินค้า และจุดมุ่งหมายคือ การมุ่งหวังหรือมุ่งเน้นผลกำไร กล่าวคือ ระบบทุนนิยมต้องอาศัยกลไกการผลิตที่มากกว่าปกติโดยใช้แบบอุตสาหกรรมเข้ามาช่วยในกลไกการผลิต จึงทำให้การผลิตได้ครั้งละมาก ๆ และการผลิตนั้นได้อย่างรวดเร็ว (Mass Product)” (ทัศนียา, 2557)

ในแง่นี้เองกระแสบริโภคนิยมได้ผลิตสร้างสินค้าที่มุ่งเน้นผลกำไรโดยอาศัยความศรัทธาในพุทธศาสนา ปัจจุบันวัดจึงกลายเป็นแหล่งผลิตวัตถุมงคลในเชิงอุตสาหกรรมครั้งละมาก ๆ โดยมีเปิดให้จองและจำหน่ายอย่างแพร่หลาย “แต่ไสยศาสตร์ก็ไม่ได้หายไปไหน เพียงแต่ถูกขบถูกขบให้อยู่นอกวัดเท่านั้น ผลก็คือผู้คนที่ต้องการหาเครื่องปลอบประโลมใจหรือต้องการโชคลาภ ก็พากันไปนับถือไสยศาสตร์นอกวัด แรก ๆ ก็เป็นลักษณะต่างคนต่างหา แต่ไม่นานก็มีการจัดตั้งดำเนินการกันอย่างเป็นระบบเป็น ขบวนการ และในที่สุดก็กลับโดดเด่นกว่าพุทธศาสนาเสียอีก...ไสยดิบ ๆ ลุ่น ๆ นี่แหละที่แผ่ขยายอิทธิพลเข้าไปในวัด แล้วเข้าไปครอบงำกำกับพุทธจนเกิดสิ่งที่เรียกว่าพุทธพาณิชย์ขึ้นที่จริงสมควรเรียกว่าไสยพาณิชย์มากกว่า” (พระไพศาล, 2546)

ประเด็นก็คือ การที่ชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาสัทธรรมปฏิรูปในสังคมไทย เนื่องจากเป็นการเน้นทำบุญด้วยการบริจาคทรัพย์สร้างวัตถุ สิ่งก่อสร้าง ในวัดจนใหญ่โต โอ้อ้อ สวยงาม หรือที่เรียกว่า เสนาสนทาน หรือวิหารทาน ส่งผลให้เกิดการขายบุญโดยใช้เงินซื้อเอา ยกตัวอย่างเช่น การอ้างว่ายิ่งบริจาคมากยิ่งได้บุญมาก การสร้างวัดสร้างโบสถ์ สร้างวิหารสร้างพระพุทธรูปมาก ๆ เมื่อตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์ การสร้างวัตถุมงคลเพื่อขอโชคลาภ แคล้วคลาดจากภัยอันตราย เป็นต้น

ความเชื่อที่เป็นสัทธรรมปฏิรูปเหล่านี้ส่งผลให้เกิดชาวพุทธกลายเป็นพวกวัตถุนิยมบริโภคนิยม รวมถึงการเกิดขึ้นของวัดที่เป็นพุทธพาณิชย์ที่พบว่ามีมากขึ้นในปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาพระสัทธรรมปฏิรูปในสังคมไทยส่วนหนึ่งเกิดมาจากกระแสบริโภคนิยมและพุทธพาณิชย์โดยพยายามบิดเบือนพุทธธรรมให้กลายเป็นสินค้าที่สามารถซื้อขายได้ เนื่องจากการที่พุทธบริษัท 4 ให้คุณค่า ความนิยมกับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ อธิษฐาน ปาฏิหาริย์มากกว่าพุทธธรรม แม้แต่วัดและพระสงฆ์เองก็ตอบสนองความต้องการนี้โดยการอาศัยความเชื่อดังกล่าวหาเงินเข้าวัดเพื่อสร้างวัดวาอารามให้ใหญ่โต สวยงาม รวมถึงการสร้างพระพุทธรูป รูปปั้นสิ่งศักดิ์ต่าง ๆ เพื่อให้คนเข้ามาบูชากราบไหว้ขอพร บนบานศาลกล่าวในสิ่งที่ตนปรารถนา ยกตัวอย่างเช่น ทำเวสสุวรรณ ไอ้ไข่ ชูชก เป็นต้น ส่งผลให้เกิดกระบวนการค้าขายความเชื่อที่ใน 3 ลักษณะ ดังนี้ “1) พุทธพาณิชย์ คือ กระบวนการค้าขายความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาโดยใช้วัตถุหรือสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาหรือพระรัตนตรัยมาเป็นเครื่องมือสร้างรายได้ แสวงหาผลประโยชน์ในทางพาณิชย์ เช่น การเข้าบูชาพระเครื่อง พระบูชา การทำบุญพระพุทธรูปปางประจำวันเกิด การสักการะพระพุทธรูปด้วยดอกไม้ ธูป เทียน ทอง ที่ทางวัดจัดบริการไว้ให้ เป็นต้น 2) ไสยพาณิชย์ คือ กระบวนการค้าขายความเชื่อความศรัทธาทางไสยศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ สร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นกับชีวิต เช่น การสวดมนต์เคราะห์ สะเดาะเคราะห์เสริมชะตา บารมี หรือแม้กระทั่งการใช้เงินซื้อเครื่องรางของขลัง วัตถุ หรือสัญลักษณ์ทางไสยศาสตร์ เพื่อป้องกันสิ่งไม่ดีแคล้วคลาดปลอดภัย เสริมสิริมงคลเมตตามหานิยม 3) บุญพาณิชย์ คือ กระบวนการค้าบุญหรือการใช้จ่ายเงินเพื่อเป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนซื้อ-ขายบุญ สะสมบุญ อุทิศผลบุญกุศลให้กับผู้ล่วงลับ ภายใต้รูปแบบและเจตนาทางธุรกิจ โดยกระทำการผ่านผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการ (บุญ) ที่ต่างยอมรับปฏิบัติตามเงื่อนไขและวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งบุญตามความเชื่อนั้น” (ภณกุล, 2555)

จะเห็นได้ว่าสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น วัดจึงเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งของกระแสบริโภคนิยมและพุทธพาณิชย์อย่างไม่อาจปฏิเสธได้ เนื่องจากเป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายเครื่องรางของขลังและวัตถุมงคลต่าง ๆ เสียเอง อาจกล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีวัดใดในประเทศไทยที่ไม่ได้สร้างวัตถุมงคลเพื่อหารายได้ในการสร้างสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัดบ้าน วัดหลวง หรือวัดป่าล้วนใช้กระบวนการค้าขายความเชื่อดังกล่าวเพื่อหาเงินทำบุญให้แก่วัดของตนแทบทั้งสิ้น ดังนั้น การที่พระสงฆ์บางรูปบอกว่า ยังทำบุญด้วยเงินทองมากเท่าไร ยิ่งได้ขึ้นสวรรค์ชั้นสูงมากขึ้นเท่านั้น จึงเป็นการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากความเชื่อที่เป็นสัทธรรมปฏิรูปอย่างที่ไม่อาจปฏิเสธได้ “ยังมีอีกหลายสำนักที่ฉีกไปอีกแนวหนึ่งคือ ฝึกฝนทางไสยศาสตร์อย่างเต็มที่ โดยทิ้งหลักการในพุทธศาสนา หากสนองโลกะหรือความสำเร็จทางโลกล้วน ๆ เพียงอย่างเดียว สำนักเหล่านี้ผู้ศรัทธามากมายเครื่องรางของขลังและวัตถุมงคลถูกประดิษฐ์คิดสรรให้หลากหลายแตกต่างกันไป รวมทั้งมีกรรมวิธีอันวิเศษหลากหลาย สร้างความสำเร็จในรูปแบบแปลก ๆ เพื่อสร้างจุดขายให้ต่างจากคนอื่น ๆ” (พระไพศาล, 2546)

ผู้เขียนเห็นว่า ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันที่มีอาจด้านทานกระแสบริโภคนิยมและพุทธพาณิชย์ได้ ตรงกันข้ามกลับถูกกระแสดังกล่าวครอบงำโดยสิ้นเชิง ในที่นี้หมายถึง พุทธศาสนาแบบคัมภีร์ซึ่งเป็นพุทธศาสนากระแสหลักในสังคมไทยที่ไม่สามารถแก้ปัญหาสัทธรรมปฏิรูปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากนัก มีหน้าซ้ำยังสนับสนุนให้เกิดปัญหาดังกล่าวเสียเอง ในที่นี้ยกตัวอย่างเช่น การบิดเบือนการประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ การสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา จนอาจกล่าวได้ว่า แทบจะไม่มีวัดใดในสังคมไทยที่ไม่มีการสร้างวัตถุมงคล เครื่องรางของขลัง หรือประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ประเด็นก็คือ แทนที่พุทธศาสนาแบบคัมภีร์จะเป็นต้นแบบและหนทางในการแก้ไขปัญหาแต่กลับกลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหานี้เสียเอง

อภิปรายผลการวิจัย

จากสาเหตุของปัญหาสัทธิธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทยข้างต้นชี้ให้เห็นว่า พุทธศาสนาในสังคมไทยกำลังเผชิญหน้ากับวิกฤตอันเนื่องมาจากปัจจัยภายใน ได้แก่ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ภายใต้ระบบความเชื่อพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่บิดเบือนหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎก และปัจจัยภายนอก ได้แก่ กระแสบริโภคนิยมและพุทธพาณิชย์ที่มีส่วนกระตุ้นให้ชาวพุทธตกเป็นทาสของวัตถุและอำนาจของกิเลสตัณหา ปัจจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมของพุทธศาสนาที่เกิดจากสัทธิธรรมปฏิรูปอย่างชัดเจน กล่าวคือ การเกิดขึ้นของสำนักพระสัทธิธรรมปฏิรูปจำนวนมากในสังคมไทยปัจจุบันย่อมชี้ให้เห็นว่า ชาวพุทธจำนวนมากที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ชาติศรัทธาต่อพุทธศาสนาที่ถูกต้อง และดูเหมือนว่าปัญหากลับยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นไปทุกทีจนเกินกว่าที่จะแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพได้ เนื่องจากบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ พระสงฆ์ไม่ได้ทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่ถูกต้องโดยใช้พุทธธรรมกำกับความเชื่อทางไสยศาสตร์เหมือนสังคมไทยในอดีต แต่กลับส่งเสริมความเชื่อที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและสติปัญญาอย่างมกมายและยั่วให้เกิดกิเลสตัณหามากขึ้น

จากผลของการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ปัญหาสัทธิธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทยเกิดขึ้นภายใต้วาทกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากระบบบุญกุศลสู่ระบบผลประโยชน์ กล่าวคือ ในอดีตการทำบุญอยู่ใน “ระบบบุญกุศล” ที่มีเจตนาของการให้มากกว่าการรับ แต่ทำด้วยความปรารถนาดีต่อพุทธศาสนา การทำบุญจึงเป็นเสมือนการเสียสละทรัพย์ส่วนตัวเพื่อให้เกิดประโยชน์กับพุทธศาสนา ในขณะที่พระสงฆ์ให้ธรรมทานกับชาวบ้านที่การทำบุญเป็นการตอบแทน ต่อมาเกิดกระแสบริโภคนิยมและพุทธพาณิชย์ส่งผลให้ความหมายของการทำบุญเปลี่ยนไปเมื่ออยู่ใน “ระบบผลประโยชน์” ที่มีเจตนาในการทำเพื่อต้องการรับมากกว่าการให้ ยกตัวอย่างเช่น การบวช การชกชก เครื่องรางของขลัง และวัตถุมงคลต่าง ๆ ซึ่งเป็นการทำบุญที่เกิดจากอำนาจของกิเลส โดยละเลยหลักธรรมคำสอนที่เป็นหัวใจหรือแก่นของพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิง จะเห็นได้ว่า แม้ฝ่ายพุทธศาสนาแบบคัมภีร์จะเป็นพุทธศาสนากระแสหลักในสังคมไทยแต่เกิดความลึกลับและย้อนแย้งในตัวเอง แทนที่จะรักษาความบริสุทธิ์ถูกต้องของพระธรรมวินัยแต่กลับถูกรอบงำจากความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ และกระแสบริโภคนิยมและพุทธพาณิชย์จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาสัทธิธรรมปฏิรูปในสังคมไทยเสียเอง

สรุปผลการวิจัย

กล่าวโดยสรุป ปัญหาสัทธิธรรมปฏิรูปของพุทธศาสนาในสังคมไทยนั้นเกิดมาจากสาเหตุดังกล่าวอย่างมีนัยยะสำคัญ กล่าวคือ การบิดเบือนหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พบมาก ได้แก่ เรื่องกรรม เรื่องนรกสวรรค์ และการเวียนว่ายตายเกิด และเรื่องการทำบุญ รวมถึงการตั้งตนเป็นศาสดาหรือลัทธิใหม่โดยใช้หลักคำสอนของพุทธศาสนาผสมผสานกับความคิดความเชื่อของตนเองจนเกิดหลักคำสอนใหม่ซึ่งใช้ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ในการสร้างวัตถุมงคลหรือพิธีกรรมต่าง ๆ อีกทั้งกระแสบริโภคนิยมและพุทธพาณิชย์ในสังคมไทยเกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของชาวพุทธที่มีความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้น แนวทางในการแก้ปัญหาจึงจำเป็นต้องแก้ที่สาเหตุของปัญหา ผู้เขียนเห็นว่าไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวได้โดยใช้ระยะเวลาอันสั้น เนื่องจากเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมายาวนานและมีความซับซ้อนในหลายมิติ หากชาวพุทธทั้งหลายร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหาโดยการส่งเสริมให้การศึกษาหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยแก่พุทธบริษัทสี่เป็นพื้นฐานแล้ว ผู้เขียนเชื่อได้ว่าจะนำไปสู่การแก้ปัญหาหรืออย่างน้อยช่วยลดความรุนแรงของปัญหาลงได้ไม่มากนัก ซึ่งควรมีการศึกษาวิจัยในวันข้างหน้าอย่างจริงจังต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2525). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ทัศนียา บริพิศ. (2557). วัฒนธรรมบริโภคนิยม ทุนนิยมและสัญญา. *สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์*, 4(1), 39-42.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2544). *การปฏิรูปพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กองทุนรักษัธรรมเพื่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา.
- พระเทพเวที (ป. อ. ปยุตโต). (2531). *กรณีสันตือโคก*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2538). *กรณีสถานการณ์พระพุทธศาสนา : ทวนกระแสไสยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2540). *ถ้าอยากพ้นวิกฤต ต้องเลิกติดไสยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- _____. (2542). *กรณีธรรมกาย : บทเรียนเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา และสร้างสรรค์สังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2556). *เมืองไทยจะวิกฤตถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- ภณกุล ภวคุณวรกิตติ. (2555). *พุทธพาณิชย์และไสยพาณิชย์ในพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติของไทย: กรณีศึกษาวัดในจังหวัดนครปฐม*. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.]
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. (2560). *พุทธศาสนาและความเชื่อในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (2564). *นรก-สวรรค์ ในพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2561). *วิกฤตพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สุลักษณ์. ศิวลักษณ์. (2538). *พุทธกับไสยในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจออนไลน์. (9 พฤศจิกายน 2563), *คนไทยใช้เงินทำบุญไหว้พระ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ 1.8 หมื่นล้านบาทต่อปี*.
<https://www.bangkokbiznews.com/business/906563>
- อมรา พงศาพิชญ์. (2530). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.